İLKOKUL 2. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ METİN SONU ETKİNLİKLERİNİN ERDEM-DEĞER-EYLEM ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Emine BEKTAŞ

bektasemine36@gmail.com

0009-0005-8036-4203

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) kapsamında hazırlanan ilkokul 2. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin sonu etkinliklerini Erdem-Değer-Eylem çerçevesi doğrultusunda incelemektir. Araştırma, nitel araştırma yaklaşımı ve doküman incelemesi deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın inceleme nesnesini 2025-2026 eğitim-öğretim yılında kullanılan 2. sınıf Türkçe 1. ve 2. ders kitaplarında yer alan 40 metin ve bu metinlerin sonundaki etkinlikler oluşturmaktadır. Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmış; TYMM' de yer alan 20 temel değer ve bunların eylem bileşenleri ölçüt olarak alınmıştır. Bulgular, metin sonu etkinliklerinde değerlerin dengeli bir biçimde dağılım göstermediğini ortaya koymuştur. En sık yer verilen değerlerin vatanseverlik, sevgi, çalışkanlık, yardımseverlik, sorumluluk ve saygı olduğu; dürüstlük ve mahremiyet değerlerine ise doğrudan yer verilmediği belirlenmiştir. Sonuç olarak, metin sonu etkinliklerinin TYMM' nin değer eğitimi yaklaşımını genel olarak yansıttığı; ancak bazı değerlerin temsil edilmesi ve değerlerin eyleme dönüştürülmesine yönelik etkinliklerin çeşitlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, erdem-değer-eylem, Türkçe ders kitabı, metin sonu etkinlikleri

Abstract

The aim of this study is to examine the end-of-text activities in primary school second-grade Turkish textbooks prepared within the framework of the Turkish Century Education Model (Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, TYMM) in terms of the Virtue-Value-Action framework. The study was conducted using a qualitative research approach and a document analysis design. The research material consisted of 40 texts and their end-of-text activities in the first and second-grade Turkish textbooks used in the 2025–2026 academic year. Content analysis was employed, and the 20 core values and their action components specified in the TYMM were used as the analytical criteria. The findings revealed that the values were not distributed evenly across the end-of-text activities. Patriotism, love, diligence, helpfulness, responsibility, and respect were the most frequently represented values, whereas honesty and privacy were not directly represented. In conclusion, the end-of-text activities generally reflect the value education approach of the TYMM; however, greater diversity is needed in the representation of certain values and in activities aimed at transforming values into actions.

Keywords: Turkish Century Education Model, virtue-value-action, turkish textbook, end-of-text activities

1-GİRİŞ

Dilimizde değer sözcüğü, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan ölçü karşılık anlamı taşımaktadır (TDK, 2024). Değer eğitimi, öğrencilerin akademik gelişimlerinin yanında ahlaki ve sosyal gelişimlerini de destekleyen önemli bir eğitim alanıdır.

Yıllardır insanlar evlatlarını yetiştirirken türlü türlü hedefleri olmuştur ancak hepsinin ortak paydası yetiştirdiği evladını iyi bir vatandaş yapmak olmuştur. İyi vatandaş; kişinin hak ve sorumluluklarını bilmesi, çevresindeki varlıklara saygılı olması gibi daha birçok şey sıralayabiliriz. Son zamanlarda tüm dünyanın yaşadığı sosyal problemlerin ortak noktası da bu değerlerin çöküşte başka bir tabirle yok olmaya başlamasından dolayı kaynaklanmaktadır. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de yöneticiler, eğitimciler ve ailelerde bu durumun farkındadırlar. Bundan dolayı bu yönde çalışmalar yapılmakta ve yapılmaya başlanmıştır. (Dikmen, 2015). Bir bireyin sahip olduğu veya olacağı değerler yaşadığın yeri kültürüyle de doğrudan alakadardır. Eğitim önce ailede başladığı için çocuğun ilk alacağı yer olarak aileyi ardından çevreyi söyleyebiliriz. Ancak çocuğun belli bir yaştan sonra okul hayatına girmesi çocuğun değerler inşasında önemli bir dönümdür. Okullarda öğrencilere hangi değerlerin kazandırılması gerektiği milli eğitimin amaç ve öğretim programlarına göre ilerletilmektedir (Erbaş, 2021).
TYMM modelinde de bu durum Erdem Değer Eylem Çerçevesi' nde yapılan öğrenme öğretme uygulamalarında öğrencilerin aktif katılımını sağlayacak; onları sorgulamaya, derin ve anlamlı öğrenmeye yönlendirecek etkinlikler ile ele alınmıştır. Değerleri yaparak yaşayarak öğrenme fırsatları ile düşüncelerin değer merkezli eylemlere dönüşmesi desteklenmelidir. (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2024, s. 15). Bu noktada, ders kitaplarında yer alan metin sonu etkinliklerinin niteliği büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu etkinlikler, öğrencilerin okudukları metinlerde karşılaştıkları değerleri anlamlandırmalarını, sorgulamalarını ve kendi yaşamlarıyla ilişkilendirmelerini sağlamaktadır.
Bu araştırmada Maarif modeli çerçevesinde 2. Sınıf Türkçe ders kitabı ders sonu etkinlikleri incelenmiştir.
Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli çerçevesinde 2. Sınıf Türkçe ders kitabındaki metin sonu etkinliklerinin, TYMM Erdem-Değer-Eylem hedefleriyle uyumluluk göstermekte midir?

Bir başka bağlama da değer eğitimi, “toplumların büyük bir çoğunluğu tarafından kabul görmüş ve korunmaya çalışılan temel ahlaki ilkelere dayanan ortak amaçlar, inanışlar, standartlar, yargılar ve kurallardır (Schwartz, 1994). Bu tanımı maarif modeliyle bağlantılı olarak düşündüğümüzde değerlerin toplumsal varlığın çıkarlarına hizmet ettiğini, eylemleri motive ettiğini ve eylemlere anlam kazandırdığı gibi çıkarımlar elde edebiliriz.

2-YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülmüş ve doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin sistematik biçimde incelenmesini ve analiz edilmesini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmada, ilkokul 2. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metin sonu etkinliklerinin Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) Erdem-Değer-Eylem (EDE) çerçevesi doğrultusunda incelenmesi amaçlanmıştır.

2.2. Veri Toplama Süreci

Araştırmanın veri kaynağını, 2025-2026 eğitim-öğretim yılında okutulan MEB Yayınları İlkokul 2. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın 1. ve 2. ciltleri oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında ders kitaplarında yer alan metinler ve bu metinlere yönelik metin sonu etkinlikleri incelenmiştir.

Veri toplama sürecinde öncelikle 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli' nde yer alan 20 temel değer ve bu değerlere bağlı eylem bileşenleri incelenmiş ve araştırmanın analitik ölçütleri belirlenmiştir. Daha sonra ders kitabındaki metin sonu etkinlikleri bu ölçütler doğrultusunda sistematik olarak değerlendirilmiştir. Etkinliklerin ilgili değer ve eylem bileşenleriyle ilişkilendirilmesinde araştırmacı tarafından yapılan kodlamaların yanı sıra uzman görüşünden yararlanılmıştır. Böylece etkinliklerin hangi değerleri ve bu değerlere ilişkin hangi eylem bileşenlerini yansıttığı belirlenmeye çalışılmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. İçerik analizi, elde edilen verilerin belirli kavram ve temalar çerçevesinde sistematik olarak kodlanmasına ve anlamlı kategoriler altında düzenlenmesine olanak sağlamaktadır.

Analiz sürecinde öncelikle incelenen ders kitabındaki metin sonu etkinlikleri belirlenmiş, ardından her bir etkinlik 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Model’ inde yer alan temel değerler ve bunlara ilişkin eylem bileşenleri açısından değerlendirilmiştir. Kodlama sürecinin sistematik ve izlenebilir biçimde yürütülmesi amacıyla her bir bulgu için T (Tema) – M (Metin) – E (Etkinlik) – D (Değer) biçiminde bir kodlama matrisi kullanılmıştır. Bu doğrultuda T tema/üniteyi, M metni, E ilgili etkinliği, D ise etkinlikle ilişkilendirilen değeri ifade etmektedir.

3-BULGULAR

D1. Adalet Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T2.M2.E2
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T8.M1.E2, T8.M1.E4, T8.M1.E5, T8.M1.E7, T8.M4.E2, T8.M4.E3, T8.M4.E5, T8.M4.E6

Adalet değeri, birinci kitapta sadece 1 metinde 1 kısımda yer verilirken ikinci kitapta 2 metinde toplam 8 yerde yer verilmiştir. Adalet değeri doğrudan çocuklara verilmemekte ancak hak, seçme, seçilme gibi kavramlarla hem metinlerde hem de etkinlik kısımların da yer verilmiştir. Ayrıca ikinci kitapta sadece sekizinci temada yer verilmiştir.

'Toplum içinde uymamız gereken ***kurallar*** *vardır.' (T2.M2.E2)*

*'****Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni*** *ülkemiz de imzalanmıştır.' (T8.M1.E2)*

Doğrudan adalet kelimesi geçmemektedir.

D2. Aile Bütünlüğü Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T2.M5.E6
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T6.M2.E4, T6.M5.E4, T7.M1.E2, T7.M1.E4, T7.M1.E10, T7.M5.E4, T7.M5.E5

Aile bütünlüğü değerinde birinci kitapta sadece 1 metinde yer verilirken ikinci kitapta 7 metinde yer verilmiştir. İkinci kitapta 7. ve 8. Temalarda yer verilmiştir.

'Okula annem, babam ve kardeşim Işıl ile gideceğiz' (T2.M5.E6) cümlesinde Milli bayramlara ailesiyle birlikte katılım sağlayacağından dolayı aile iletişimini güçlendirir diyebiliriz.

'Annemin hayır duasını aldığım için çok mutluyum.' (T7.M1.E2) cümlesinde aslında hayır kelimesinin sözlük anlamından bahsedilirken cümlede anneyle bağlantı kurulması aile bütünlüğü ile alakalı olmasını sağlamıştır.

Aile bütünlüğü değerinde ise 'aile' kelimesine doğrudan 4 etkinlikte yer verilmiştir.

D3. Çalışkanlık Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T1.M4.E1, T1.M4.E4, T2.M5.E2, T2.M5.E9, T3.M1.E6, T4.M1.E2
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T5.M3.E2, T5.M5.E4, T5.M5.E7, T6.M1.E2, T6.M3.E2, T6.M3.E3, T6.M3.E4, T7.M1.E2, T7.M2.E2, T7.M3.E5, T7.M3.E7, T7.M4.E2, T7.M5.E4, T8.M1.E7, T8.M2.E2, T8.M4.E2, T8.M5.E2

Çalışkanlık değerine iki kitapta da diğer değerlere göre fazla yer verilmiştir ancak ikinci kitapta birinci kitaba göre daha fazla yer verilmiştir.. Birinci kitapta 7 metinde yer verilmiştir. İkinci kitapta 17 kitapta yer verilmiştir. Birinci kitap ve ikinci kitapta hemen hemen her temada çalışkanlık değerine yer verilmiştir.

'Atatürk'ün kişilik özellikleri; Çalışkan, vatansever, okumayı sever.' (T2.M5.E9)

*‘O kadar **azimliydi** ki arı gibi **çalışıyordu**.’(T7.M3.E5)*

Çalışkanlık değerinde doğrudan ‘çalışkanlık’ kelimesi 7 defa geçmektedir.

D4. Dostluk Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T1.M1.E4, T1.M2.E5, T4.M1.E7
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T5.M1.E2, T5.M5.E8, T6.M1.E7, T6.M5.E4, T8.M3.E4, T8.M5.E4

Dostluk değerine iki kitapta da yer verilmiştir ancak ikinci kitapta birinci kitaba göre daha fazla yer verilmiştir. Birinci kitapta 3 metinde dostluk değerine yer verilmiştir. İkinci kitapta ise 6 metinde dostluk değerine yer verilmiştir. Birinci kitap ve ikinci kitapta dostluk değeri özellikle arkadaşlık, yardımlaşma, paylaşma ve dayanışma temaları içerisinde ele alınmıştır.

‘‘Kitapların dostluğu’ ifadesinden ne anlıyorsunuz?’ (T4.M1.E7)

‘Arkadaşımla kocaman bir gemi yaptık’ (T5.M1.E2)

Dostluk değerinde doğrudan ‘dostluk’ kelimesi 3 defa geçmektedir.

D5. Duyarlılık Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T2.M5.E4, T3.M2.E6, T3.M3.E2, T3.M3.E4, T3.M3.E5, T3.M5.E2, T3.M5.E3, T3.M5.E4
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T7.M1.E9, T7.M4.E2, T8.M2.E2, T8.M3.E4, T8.M3.E5, T8.M4.E7

Duyarlılık değerine iki kitapta da yer verilmiştir ancak birinci kitapta ikinci kitaba göre daha fazla yer verilmiştir. Birinci kitapta 7 metinde duyarlılık değerine yer verilmiştir. İkinci kitapta ise 6 metinde duyarlılık değerine yer verilmiştir. Birinci kitap ve ikinci kitapta duyarlılık değeri özellikle çevreye, insanlara, toplumsal olaylara ve canlılara karşı hassasiyet temaları içerisinde ele alınmıştır.

‘Atıkların hepsini çöp gibi atmamalıyız’ (T3.M2.E6) çevreye karşı duyarlı olmasıyla alakalıdır.

‘*Ben hayvanlara yardım etmek istiyorum ama nasıl?’* (T8.M3.E5) hayvanlara karşı duyarlı olmasıyla alakalıdır.

Dostluk değerinde doğrudan ‘dostluk’ kelimesine yer verilmemiştir.

D6. Dürüstlük Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** — *(Bu kitapta tespit edilmemiştir)*
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** — *(Bu kitapta tespit edilmemiştir)*

Dürüstlük değerine iki kitapta da doğrudan yer verilmediği görülmektedir. Birinci kitapta dürüstlük değerini içeren herhangi bir metin tespit edilmemiştir. İkinci kitapta da dürüstlük değerine ilişkin doğrudan bir kullanım bulunmamaktadır. Bu nedenle dürüstlük değeri, diğer değerlere göre kitaplarda daha az ele alınan değerlerden biri olmuştur.

Bununla birlikte bazı metinlerde doğru davranış sergileme, güvenilir olma ve doğruyu söyleme gibi davranışlar dolaylı olarak dürüstlük değeriyle ilişkilendirilebilmektedir. Ancak bu kullanım açık bir şekilde "dürüstlük" kavramı üzerinden verilmemiştir. Bu durum, dürüstlük değerinin metinlerde doğrudan vurgulanmaktan ziyade örtük biçimde öğrencilere aktarılmaya çalışıldığını göstermektedir.

Dürüstlük değerinde doğrudan "dürüstlük" kelimesine yer verilmemiştir.

D7. Estetik Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T1.M2.E4, T2.M1.E2, T3.M1.E2, T3.M1.E5, T3.M1.E6, T3.M2.E2
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T5.M4.E2, T5.M4.E5, T5.M4.E6, T6.M1.E4, T7.M2.E7, T7.M3.E4, T7.M3.E5, T7.M3.E6, T7.M3.E7

Estetik değerine iki kitapta da yer verilmiştir ancak ikinci kitapta birinci kitaba göre daha fazla yer verilmiştir. Birinci kitapta 6 metinde estetik değerine yer verilmiştir. İkinci kitapta ise 9 metinde estetik değerine yer verilmiştir. Birinci kitap ve ikinci kitapta estetik değeri özellikle doğa güzellikleri, renk uyumu, görsel düzen ve çevredeki güzellikleri fark etme temaları içerisinde ele alınmıştır.

'Bahçedeki kayısı ağacı çiçeklere bürünmüş' (T3.M1.E2) doğadaki güzellikleri fark etmeyle alakalıdır.

'Meyveleri renklerine göre kutulara yazınız' (T3.M1.E5) görsel düzen ve estetik algıyla alakalıdır.

Estetik değerinde doğrudan 'estetik' kelimesine yer verilmemiştir.

D8. Mahremiyet Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** — *(Bu kitapta tespit edilmemiştir)*
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** — *(Bu kitapta tespit edilmemiştir)*

Mahremiyet değerine her iki kitapta da yer verilmediği tespit edilmiştir. İncelenen metin ve etkinliklerde bireyin özel alanını koruma, kişisel sınırlar, gizlilik veya özel bilgilerin

paylaşılmaması gibi mahremiyet değerini yansıtan ifadelere rastlanmamıştır. Bu nedenle mahremiyet değeri araştırma kapsamında değerlendirilen metinlerde tespit edilememiştir.

Mahremiyet değerinde doğrudan ‘mahremiyet’ kelimesine yer verilmemiştir.

D9. Merhamet Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T1.M1.E2, T1.M2.E4, T1.M5.E2, T3.M5.E2
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T7.M3.E6, T8.M3.E4

Merhamet değerine iki kitapta da yer verilmiştir ancak birinci kitapta ikinci kitaba göre daha fazla yer verilmiştir. Birinci kitapta 4 metinde merhamet değerine yer verilmiştir. İkinci kitapta ise 2 metinde merhamet değerine yer verilmiştir. Birinci kitap ve ikinci kitapta merhamet değeri özellikle insanlara, hayvanlara ve yardıma ihtiyaç duyan canlılara karşı şefkatli davranma temaları içerisinde ele alınmıştır.

‘Ablam hayvanlara karşı merhametlidir.’ (T1.M1.E2) hayvanlara karşı şefkatli ve duyarlı olmasıyla alakalıdır.

‘Merhametli’ (T1.M2.E4) ifadesi doğrudan merhamet değerini yansıtmaktadır.

Merhamet değerinde doğrudan ‘merhamet’ kelimesi 3 defa geçmektedir.

D10. Mütevazılık Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T3.M5.E2
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T6.M3.E5, T7.M1.E3, T8.M5.E2

Mütevazılık değerine iki kitapta da yer verilmiştir ancak ikinci kitapta birinci kitaba göre daha fazla yer verilmiştir. Birinci kitapta 1 metinde mütevazılık değerine yer verilmiştir. İkinci kitapta ise 3 metinde mütevazılık değerine yer verilmiştir. Birinci kitap ve ikinci kitapta mütevazılık değeri özellikle dayanışma, kendini tanıma, insan ilişkilerinde yapıcı olma ve toplumsal uyum temaları içerisinde ele alınmıştır.

‘Toplumumuz insanlarla dayanışma içinde yardımcı olur.’ (T3.M5.E2) mütevazılık değerinin yapıcı olma eylemiyle alakalıdır.

‘Alper Gezeravcı ile kendinizin benzer ve farklı yönlerinizi yazınız. (T6.M3.E5) mütevazılık değerinin kendini tanıma eylemiyle ilişkilidir.

Mütevazılık değerinde doğrudan ‘mütevazılık’ kelimesine yer verilmemiştir.

D11. Özgürlük Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T2.M2.E2
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T6.M1.E8, T6.M1.E9, T6.M1.E10, T7.M4.E2, T7.M4.E6, T7.M4.E7, T8.M4.E2, T8.M4.E5, T8.M4.E6

Özgürlük değerine iki kitapta da yer verilmiştir ancak ikinci kitapta birinci kitaba göre daha fazla yer verilmiştir. Birinci kitapta 1 metinde özgürlük değerine yer verilirken ikinci kitapta 9 metinde yer verilmiştir. Birinci kitap ve ikinci kitapta özgürlük değeri özellikle bağımsız düşünme, seçim yapabilme, cesaretli ve girişimci olma, kişisel haklara saygı gösterme ve demokratik katılım temaları içerisinde ele alınmıştır.

'TEKNOFEST'e katılsaydınız hangi alanda yarışmak isterdiniz?' (T6.M1.E8) Özgürlük değerinin alt kavramı olan cesaretli ve girişimci olmak eylemiyle ilişkilidir.

'Sınıf başkanlığı seçimlerinde aday olduğunuzu düşününüz' (T8.M4.E5) Özgürlük değerinin eylem kısmı olan kişisel ve toplumsal haklara saygı göstermek eylemiyle alakalıdır.

Özgürlük değerinde doğrudan 'bağımsız', 'özgür' ve 'hür' kelimelerine yer verilmiştir. İncelenen metinlerde 'bağımsız' kelimesi 2 kez, 'özgür' kelimesi 1 kez ve 'hür' kelimesi 2 kez kullanılmıştır.

D12. Sabır Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T1.M4.E1, T3.M4.E2
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T5.M5.E7, T8.M4.E4

Sabır değerine her iki kitapta da yer verilmiştir. Ancak bu değerin kullanım sıklığı sınırlı düzeydedir. Birinci kitapta 2 metinde, ikinci kitapta ise 2 metinde sabır değerine yer verilmiştir. Her iki kitapta sabır değeri; emek verme, özenli çalışma, zorluklar karşısında kararlılığını sürdürme, hedefe ulaşmak için bekleyebilme ve sorumluluklarını istikrarlı bir şekilde yerine getirme temaları çerçevesinde ele alınmıştır.

*'Şiirde geçen "emeğe **saygı** duymak" ve "özenle çalışmak" ifadelerinin ne anlama geldiğini arkadaşlarınızla tartışınız.' (T5.M5.E7)* ifadesi, sabır değerinin alt kavramları olan azimli olma, emek verme ve uzun süreli çaba gösterme eylemiyle ilişkilidir.

Sadece 1 kısımda doğrudan saygı değerine yer verilmiştir. Bunun yerine sabırlı davranışı yansıtan eylem ve ifadeler ön plana çıkarılmıştır. Bu yönüyle sabır değeri, öğrencilerin günlük yaşamlarında karşılaşabilecekleri durumlar üzerinden somutlaştırılarak aktarılmıştır.

D13. Sağlıklı Yaşam Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T3.M4.E2, T3.M4.E3
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T6.M5.E2, T8.M3.E2, T8.M4.E7

Sağlıklı yaşam değerine her iki kitapta da yer verilmiştir. Ancak ikinci kitapta birinci kitaba göre daha fazla yer verilmiştir. Birinci kitapta 2 metinde sağlıklı yaşam değerine yer verilirken ikinci kitapta 3 metinde yer verilmiştir. Her iki kitapta sağlıklı yaşam değeri; beden

ve ruh sağlığını koruma, sağlıklı alışkanlıklar geliştirme, teknolojiyi bilinçli kullanma, zararlı davranışlardan kaçınma ve yaşam kalitesini artırma temaları çerçevesinde ele alınmıştır.

'Sağlıklı olmak için neler yapıyorsunuz?' (T3.M4.E3) ifadesi, sağlıklı yaşam değerinin alt kavramları olan kişisel bakım, dengeli beslenme, düzenli hareket etme ve sağlığı koruyucu davranışlar geliştirme eylemleriyle ilişkilidir. Bu ifade öğrencilerin sağlıklı yaşam konusunda farkındalık kazanmalarını ve kendi yaşam alışkanlıklarını değerlendirmelerini amaçlamaktadır.

'Ekrana uzun süre bakmak zararlıymış.' (T6.M5.E2) ifadesi ise sağlıklı yaşam değerinin bilinçli teknoloji kullanımı ve fiziksel sağlığı koruma boyutuyla ilişkilidir. Öğrencilerin ekran kullanımının olumsuz etkileri konusunda bilinçlenmeleri ve sağlıklı alışkanlıklar geliştirmeleri hedeflenmiştir.

Sağlıklı yaşam değerinde doğrudan yalnızca **"sağlıklı"** kelimesine 1 kez yer verilmiştir. Bunun yanında sağlık, zarar, korunma ve bilinçli davranış gibi kavramlar kullanılarak öğrencilerde sağlıklı yaşam bilinci oluşturulmaya çalışılmıştır.

D14. Saygı Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T1.M2.E1, T1.M2.E4, T1.M2.E5, T1.M3.E2, T2.M4.E2, T2.M5.E8, T3.M2.E4, T3.M3.E2
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T5.M2.E3, T5.M5.E7, T6.M1.E7, T6.M4.E4, T7.M1.E11, T7.M4.E2, T7.M4.E5, T7.M4.E6, T7.M4.E7, T8.M2.E2

Saygı değerine her iki kitapta da yer verilmiştir ancak ikinci kitapta birinci kitaba göre daha fazla yer verilmiştir. Birinci kitapta 8 metinde saygı değerine yer verilirken ikinci kitapta 10 metinde yer verilmiştir. Her iki kitapta saygı değeri; nezaketli davranma, başkalarının haklarına ve düşüncelerine değer verme, millî ve manevi değerlere bağlılık gösterme, toplumsal kurallara uyma ve farklılıklara hoşgörüyle yaklaşma temaları içerisinde ele alınmıştır.

'*Kibar güvercin, bana montunu verir misin?' (T1.M2.E5)* ifadesi, saygı değerinin alt kavramlarından biri olan nezaketli olma eylemiyle ilişkilidir.

'Şanlı sancağıma selam durduk.' (T2.M4.E2) ifadesi ise saygı değerinin millî ve manevi değerlere saygı gösterme boyutuyla ilişkilidir.

Doğrudan saygı kelimesi geçmemektedir ancak saygı değerinin alt kavramlarından olan nezaketli olma ve milli ve manevi değerlere saygı gibi eylemlerle ilişkilendirebiliriz

D15. Sevgi Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T1.M5.E2, T1.M5.E4, T1.M5.E5, T2.M1.E3, T2.M5.E8, T3.M1.E3, T3.M1.E6, T3.M5.E2, T4.M2.E2, T4.M2.E4, T4.M2.E5, T4.M2.E6, T4.M2.E7

- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T5.M1.E5, T5.M2.E10, T5.M5.E4, T6.M2.E2, T6.M5.E2, T7.M1.E2, T7.M1.E4, T7.M1.E8, T7.M1.E11, T7.M2.E4, T7.M3.E6, T7.M4.E2, T7.M4.E6, T7.M4.E7, T7.M5.E1

Sevgi değerine her iki kitapta da geniş ölçüde yer verilmiştir. Ancak ikinci kitapta birinci kitaba göre daha fazla yer verilmiştir. Birinci kitapta 13 metinde sevgi değerine yer verilirken ikinci kitapta 15 metinde yer verilmiştir. Her iki kitapta sevgi değeri; aile sevgisi, vatan sevgisi, insan sevgisi, doğa sevgisi, hayvan sevgisi ve millî-manevi değerlere bağlılık temaları çerçevesinde ele alınmıştır. Bunun yanında sevginin bireyler arasındaki ilişkileri güçlendiren bir duygu olduğu vurgulanmıştır.

'*Çocuklar neden neşelidir?.' (T2.M1.E3) i*fadesi, sevgi değerinin alt kavramlarından olan anlayış, ilgi ve mutluluk paylaşımı ile ilişkilidir.

'İstiklal Marşı'nın dizelerinde vatan sevgisi anlatılır. (T7.M4.E2) ifadesi ise sevgi değerinin vatan sevgisi boyutuyla ilişkilidir.

Etkinliklerde doğrudan "sevgi" kelimesine yer verilmekle birlikte sevgi değerinin eylem boyutunu oluşturan anlayış, vefa, misafirperverlik gibi kavramlara da değinilmiştir.

D16. Sorumluluk Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T1.M1.E8, T1.M2.E4, T1.M4.E1, T1.M4.E2, T1.M4.E3, T1.M4.E4, T1.M4.E5, T1.M4.E6, T2.M1.E2, T2.M2.E2
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T5.M5.E2, T5.M5.E7, T5.M5.E8, T8.M1.E4, T8.M4.E3, T8.M4.E4, T8.M4.E7, T8.M4.E8

Sorumluluk değerine her iki kitapta da yer verilmiştir. Birinci kitapta 10 metinde, ikinci kitapta ise 8 metinde sorumluluk değerine yer verilmiştir. Diğer birçok değerin aksine sorumluluk değeri birinci kitapta daha fazla işlenmiştir. Her iki kitapta sorumluluk değeri; görevlerini yerine getirme, öz denetim sahibi olma, çalışkanlık gösterme, bireysel ve toplumsal görevlerin farkında olma ve sonuçlarının bilincinde hareket etme temaları çerçevesinde ele alınmıştır.

'Horozun sorumluluğunu yerine getirmesi' (T2.M4.E3) ifadesi, sorumluluk değerinin temel boyutu olan görev ve yükümlülüklerini yerine getirme davranışıyla ilişkilidir.

'Öğrenci olarak sorumluluklarınızı yerine getirmediğinizde neler olabilir?' (T1.M4.E7) ifadesi ise sorumluluk değerinin davranışlarının sonuçlarının farkında olma boyutuyla ilişkilidir.

Etkinliklerde 6 yerde doğrudan "sorumluluk" kavramına yer verilmiştir. Bunun yanında görev, yükümlülük, ödev, öz denetim ve görev bilinci gibi kavramlar aracılığıyla da sorumluluk değeri desteklenmiştir. Bazı temalarda sorumluluk değeri ön planda işlenirken bazı temalarda bu değere hiç değinilmemiştir.

D17. Tasarruf Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** — *(Bu kitapta tespit edilmemiştir)*
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T5.M5.E2, T7.M3.E2, T8.M4.E7, T8.M5.E3

Tasarruf değerine yalnızca ikinci kitapta yer verilmiştir. Birinci kitapta tasarruf değerine ilişkin herhangi bir metin tespit edilmezken ikinci kitapta 4 metinde bu değere yer verilmiştir. Metinlerde tasarruf değeri; zamanı verimli kullanma, kaynakların bilinçli tüketilmesi, israftan kaçınma ve sahip olunan imkânların kıymetini bilme temaları çerçevesinde ele alınmıştır.

'Zamanı en iyi şekilde nasıl değerlendirirsiniz?' (T8.M5.E3) ifadesi, tasarruf değerinin alt eylemlerinden biri olan **sahip olduklarının kıymetini bilmek** kavramıyla ilişkilendirilebilir. Zamanın etkili ve planlı kullanılması, bireyin sahip olduğu önemli kaynaklardan birini bilinçli şekilde değerlendirmesini ifade etmektedir.

Metinlerde doğrudan "tasarruf" kelimesine yer verilmemiştir. Bunun yerine zamanı değerlendirme, israftan kaçınma, bilinçli kullanma, verimlilik ve kaynakların kıymetini bilme gibi ifadeler aracılığıyla tasarruf değerinin alt boyutları öğrencilere aktarılmıştır.

D18. Temizlik Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T3.M2.E4, T3.M2.E6, T3.M3.E2, T3.M3.E4
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T5.M5.E2, T7.M3.E2, T8.M4.E7

Temizlik değerine her iki kitapta da yer verilmiştir. Ancak birinci kitapta ikinci kitaba göre daha fazla yer verilmiştir. Birinci kitapta 4 metinde temizlik değerine yer verilirken ikinci kitapta 3 metinde yer verilmiştir. Her iki kitapta temizlik değeri; kişisel bakım, çevreyi koruma, sağlıklı yaşam alışkanlıkları geliştirme, yaşanılan ortamı düzenli tutma ve doğaya karşı duyarlılık gösterme temaları çerçevesinde ele alınmıştır.

'Göl o kadar temizdi ki billur gibi parlıyordu.' (T7.M3.E2) ifadesi, temizlik değerinin çevreyi koruma ve doğal güzellikleri muhafaza etme boyutuyla ilişkilidir.

'Çevremizi temiz tutarım.'(T8.M4.E7) ifadesi ise temizlik değerinin eylem boyutunu doğrudan yansıtmaktadır.

Temizlik değerinde **"temiz"** kelimesi doğrudan iki etkinlikte kullanılmıştır. Bunun yanında çevreyi koruma, düzenli olma, hijyen, bakım ve sağlıklı yaşam gibi kavramlar aracılığıyla da temizlik değeri desteklenmiştir

D19. Vatanseverlik Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T2.M1.E2, T2.M1.E3, T2.M1.E4, T2.M1.E6, T2.M1.E7, T2.M2.E2, T2.M2.E4, T2.M4.E2, T2.M4.E3, T2.M4.E4, T2.M4.E5, T2.M4.E6, T2.M5.E2, T2.M5.E3, T2.M5.E4, T2.M5.E5, T2.M5.E6, T2.M5.E7, T2.M5.E8
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T5.M2.E2, T5.M2.E3, T5.M2.E5, T5.M2.E9, T5.M2.E10, T5.M2.E11, T5.M4.E2, T5.M4.E5, T5.M4.E6, T5.M5.E2, T6.M4.E4, T7.M2.E4, T7.M2.E5, T7.M2.E6, T7.M3.E2, T7.M3.E3, T7.M4.E2, T7.M4.E4, T7.M4.E5, T7.M4.E6, T7.M4.E7, T7.M5.E3, T7.M5.E4, T7.M5.E5, T8.M2.E2, T8.M2.E5

Vatanseverlik değerine her iki kitapta da geniş ölçüde yer verilmiştir. Ancak ikinci kitapta birinci kitaba göre daha fazla yer verilmiştir. Birinci kitapta 19 metinde vatanseverlik değerine yer verilirken ikinci kitapta 26 metinde yer verilmiştir. İncelenen değerler arasında en sık işlenen değerlerden biri olan vatanseverlik; vatan sevgisi, bağımsızlık bilinci, millî birlik ve beraberlik, millî değerlere sahip çıkma, kültürel mirası koruma ve topluma faydalı birey olma temaları çerçevesinde ele alınmıştır.

'Hepimiz vatanımız için çok çalışmalıyız.' (T2.M1.E2) ifadesi, vatanseverlik değerinin alt kavramlarından olan ülkesine karşı sorumluluk bilinci taşıma ve topluma faydalı olma eylemleriyle ilişkilidir.

'İstiklal Marşı'nın dizelerinde vatan sevgisi anlatılır. (T7.M4.E2) ifadesi ise vatanseverlik değerinin temel boyutu olan vatan sevgisi ile doğrudan ilişkilidir.

Etkinliklerde doğrudan "vatan sevgisi" ifadesine yer verilmiştir. Bunun yanında vatanseverlik değerinin alt kavramları olan bağımsızlık, millî bilinç, millî dayanışma, birlik ve beraberlik, fedakârlık, aidiyet ve kültürel mirasa sahip çıkma gibi kavramlar da sıklıkla işlenmiştir. Özellikle millî mücadele, İstiklal Marşı, bayrak, tarihî şahsiyetler ve ortak millî değerler üzerinden öğrencilerde vatanseverlik bilinci oluşturulmaya çalışılmıştır.

İncelenen metinlerde müzeler, sanatçılar, tarihî eserler ve kültürel miras unsurları gibi millî değerlere de yer verilmiştir. Böylece vatanseverlik değeri yalnızca vatan sevgisiyle sınırlandırılmamış; kültürel değerleri koruma, millî kimliği benimseme ve ortak tarih bilinci geliştirme boyutlarıyla da ele alınmıştır.

D20. Yardımseverlik Değeri

- **1. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T1.M2.E4, T1.M2.E5, T1.M3.E3, T1.M3.E4, T1.M3.E5, T2.M4.E2, T3.M5.E2, T3.M5.E3, T4.M1.E7
- **2. Kitaptaki Kullanım Yerleri:** T5.M5.E2, T5.M5.E4, T5.M5.E8, T7.M1.E4, T7.M1.E6, T7.M1.E9, T7.M1.E11, T7.M2.E2, T8.M2.E2, T8.M3.E5, T8.M3.E6

Yardımseverlik değerine her iki kitapta da yer verilmiştir. Ancak ikinci kitapta birinci kitaba göre daha fazla yer verilmiştir. Birinci kitapta 9 metinde yardımseverlik değerine yer verilirken ikinci kitapta 11 metinde yer verilmiştir. Her iki kitapta yardımseverlik değeri; iyilik yapma, paylaşma, dayanışma, iş birliği kurma, ihtiyaç sahiplerine destek olma ve toplumsal birlikteliği güçlendirme temaları çerçevesinde ele alınmıştır.

'İyilikler nasıl çoğalır?' (T1.M3.E3) ifadesi, yardımseverlik değerinin alt kavramlarından olan iyilik yapma, paylaşma ve başkalarına destek olma davranışlarıyla ilişkilidir.

‘Çanakkale’de genç, yaşlı herkes “Birlikten kuvvet doğar.” diyerek omuz omuza savaştı.’ (T5.M5.E2) ifadesi ise yardımseverlik değerinin dayanışma ve iş birliği boyutuyla ilişkilidir.

Etkinliklerde birkaç yerde doğrudan “yardımseverlik” kelimesine yer verilmiştir. Bunun yanında iyilik, paylaşma, dayanışma, destek olma, iş birliği, fedakârlık ve birlik gibi kavramlar aracılığıyla yardımseverlik değerinin farklı boyutları öğrencilere aktarılmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Değer eğitiminin, öğrencilerin karakter gelişimini destekleyen, bakış açılarını genişleten ve toplumsal uyumu güçlendiren bir işlev gördüğü ifade edilmektedir (Kulaksızoğlu & Dilmaç, 2000).

Bu araştırmada, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli doğrultusunda hazırlanan İlkokul 2. sınıf Türkçe ders kitabındaki metin sonu etkinlikleri Erdem-Değer-Eylem çerçevesi kapsamında incelenmiştir. Elde edilen bulgular, ders kitabında yer alan etkinliklerin değer eğitimine önemli ölçüde katkı sağladığını; ancak değerlerin dağılımı bakımından dengeli bir yapı göstermediğini ortaya koymuştur.

Araştırma sonucunda en fazla yer verilen değerin vatanseverlik olduğu belirlenmiştir. Vatanseverlik değerinin özellikle Atatürk ve Çocuk, Kültür Hazinemiz ve Haklarımızı Biliyoruz temalarında yoğun olarak işlenmesi, Türkiye Yüzyılı Maarif Model’inde millî kimlik, kültürel aidiyet ve vatandaşlık bilinci oluşturma hedefleriyle örtüşmektedir. Türkçe dersinin aynı zamanda millî bilinç ve toplumsal aidiyet duygusunun kazandırılmasına hizmet eden bir ders olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Araştırmada sevgi ve çalışkanlık değerlerinin de yüksek frekanslarla yer aldığı görülmüştür. Özellikle çalışkanlık değerinin birçok temada karşımıza çıkması, Maarif Model’inde üretken, araştıran ve sorumluluk sahibi birey yetiştirme anlayışını desteklemektedir. Benzer şekilde sevgi değerinin aile, doğa, insan ve vatan sevgisi gibi farklı boyutlarda ele alınması, değer eğitiminin bütüncül bir yaklaşımla sunulmaya çalışıldığını göstermektedir.

Bulgular, yardımseverlik, saygı ve sorumluluk değerlerinin de etkinliklerde sıklıkla yer aldığını göstermiştir. Özellikle saygı ve sorumluluğun Türkiye Yüzyılı Maarif Model’inde çatı değerler arasında yer aldığı düşünüldüğünde, bu değerlere etkinliklerde geniş ölçüde yer verilmesi modelin temel yaklaşımıyla uyumlu görünmektedir. Ancak çatı değerlerden biri olan adalet değerinin diğer iki çatı değere göre daha sınırlı düzeyde ele alınması dikkat çekici bir bulgudur. Adalet değerinin daha çok hak ve özgürlükler teması içerisinde işlenmesi, bu değerin farklı yaşam durumlarıyla ilişkilendirilerek daha kapsamlı biçimde ele alınabileceğini göstermektedir.

Araştırmanın dikkat çekici sonuçlarından biri de bazı değerlere oldukça sınırlı yer verilmiş olmasıdır. Dürüstlük değerinin yalnızca bir etkinlikte dolaylı biçimde yer alması ve mahremiyet değerine hiç rastlanmaması, değerler arasında belirgin bir dengesizlik bulunduğunu göstermektedir. Oysa Türkiye Yüzyılı Maarif Model'inde yer alan 20 değerin tamamının öğrencilerin karakter gelişiminde önemli bir işlevi bulunmaktadır. Özellikle dijital çağda kişisel verilerin korunması, özel alan bilinci ve güvenli internet kullanımı gibi konuların önem kazandığı düşünüldüğünde mahremiyet değerinin hiç yer almaması önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Araştırmada elde edilen sonuçlardan biri, etkinliklerin büyük bölümünde değerlerin eylem boyutuna yer verilmesidir. Öğrencilerden kendi deneyimlerini paylaşmalarının, düşüncelerini açıklamalarının, problem durumlarına çözüm üretmelerinin veya günlük yaşamla ilişki kurmalarının istenmesi Erdem-Değer-Eylem yaklaşımının davranışa dönüştürme amacını desteklemektedir. Ancak bazı etkinliklerde değerlerin yalnızca bilgi düzeyinde kaldığı, öğrencileri gerçek yaşam uygulamalarına yönlendirecek eylem odaklı çalışmaların sınırlı olduğu da görülmüştür. Bu durum, Maarif Model'inin temel hedeflerinden biri olan değeri davranışa dönüştürme anlayışının her etkinlikte aynı düzeyde yansıtılmaktadır.

Araştırmanın bir diğer önemli sonucu, bazı etkinliklerde birden fazla değerin birlikte ele alınmasıdır. Özellikle bazı etkinliklerde üç, dört, beş hatta altı değerin aynı anda işlendiği belirlenmiştir. Bu durum değerlerin birbirinden bağımsız değil, birbirini tamamlayan ve destekleyen yapılar olarak sunulduğunu göstermektedir. Böylece öğrencilerin değerleri bütüncül bir bakış açısıyla anlamalarına katkı sağlandığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Dikmen, F. (2015). Ahlak, değerler ve eğitimi. BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(2), 167- 174. https://izlik.org/JA74UB43RR

Erbaş, A. A. (2021). Sosyal Bilgiler öğretim programındaki değerlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansımaları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 23-40. https://dergipark.org.tr/en/pub/odusobiad/article/779737

Kulaksızoğlu, A., & Dilmaç, B. (2000). İnsani değerler eğitimi programı. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 12*, 199–208. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1998

Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli program okuryazarlığı: Modül 3*. Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü. https://tymm.meb.gov.tr/dokuman/3/3-modul

Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values? *Journal of Social Issues*, 50(4), 19–45. https://www.researchgate.net/publication/227762767_Are_There_Universal_Aspects_in_the_Structure_and_Contents_of_Human_Values

Türk Dil Kurumu. (2024). https://sozluk.gov.tr

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (10. Baskı), Ankara: Seçkin Yayınları.